

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษา บทบาทขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและชุมชนแบบองค์รวม บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสนับสนุนและพัฒนากล่องการเงินชุมชน และวิเคราะห์เงื่อนไขขององค์กรการเงินชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม พื้นที่ศึกษาประกอบด้วย ตำบลเขาพระ ตำบลท่าข้าม และตำบลชิงโค จังหวัดสงขลา และองค์กรการเงินชุมชนเพิ่มเติมอีก 3 แห่ง คือ เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชน จังหวัดตราด สถาบันการเงินชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี และธนาคารชุมชนมะนัง อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล โดยใช้วิธีการศึกษาแบบผสมวิธี สัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก จัดเวทีคืนความรู้ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับตำบล สัมภาษณ์รายบุคคลประชาชนในระดับตำบลทั้ง 3 ตำบล วิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และเชิงปริมาณด้วยสถิติที่เหมาะสม และสุดท้าย จัดประชุมสัมมนา เรื่อง “องค์กรการเงินชุมชนกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม” ให้แก่นาน้องการเงินชุมชนประเภทต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ศึกษา ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

ประชาชนทั้ง 3 พื้นที่ ร้อยละ 78.3 เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนรูปแบบหนึ่งรูปแบบใด โดยประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรการเงินชุมชนดังกล่าว ร้อยละ 88.3 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ สำหรับผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์นั้น ร้อยละ 8.4 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ 2 กลุ่ม การเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ส่วนใหญ่ร้อยละ 58.8 มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการกู้เงิน ร้อยละ 48.0 ระบุว่าเพื่อประโยชน์ด้านดอกเบี้ยเงินฝาก

องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทในการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนในพื้นที่เป็นเงินจำนวนไม่น้อย อบต. ท่าข้าม เป็น อบต. ที่จัดสรรงบประมาณไปจัดสวัสดิการต่างๆ ดังกล่าว ในสัดส่วนสูงสุด ถึงร้อยละ 61.9 ในขณะที่ อบต. ชิงโค และเขาพระ จัดสรรงบประมาณไปจัดสวัสดิการต่างๆ ดังกล่าว ในสัดส่วน ร้อยละ 55.8 และ 45.7 ตามลำดับ ทั้ง 3 อบต. เข้าร่วมโครงการส่งเสริมสุขภาพกับ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)

ร้อยละ 30 ของสมาชิกที่ขอกู้เงินทั้งหมดจากกลุ่มออมทรัพย์ กู้ไปเพื่อปลดหนี้เงินกู้แหล่งอื่น อย่างไรก็ตาม ปัญหาหนี้เสียของกลุ่มออมทรัพย์มีน้อยมากเมื่อเทียบกับกองทุนหมู่บ้าน การยืดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้กองทุนหมู่บ้านจาก 1 ปี เป็น 2 ปี ของรัฐบาล อาจส่งผลให้วินัยของสมาชิกผู้กู้ยืมลง ปัญหาการขาดการติดต่อระหว่างผู้กู้กับกองทุนหมู่บ้านจะมีมากขึ้น

ปัญหาของกลุ่มออมทรัพย์คือ ไม่ค่อยมีใครสนใจเข้ามาเป็นประธานกลุ่ม ผู้นำกลุ่มส่วนใหญ่จึงเป็นผู้สูงวัย และขาดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเงินคงเหลือ การจัดสรรเงินกำไรจากการดำเนินงานไปจัดสวัสดิการส่วนใหญ่ไม่เกินร้อยละ 10 โดยสวัสดิการที่จัด ส่วนใหญ่จะเป็นสวัสดิการเชิงรับในรูปของ สวัสดิการเกิด สวัสดิการเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล และสวัสดิการค่าทำศพเป็นสำคัญ มีเพียงส่วนน้อยที่จัดสวัสดิการในลักษณะ “สวัสดิการเชิงรุก” ซึ่งหมายถึง กิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีลักษณะเชิงป้องกัน เชิงเฝ้าระวัง หรือกิจกรรมการจัดสวัสดิการที่มีความคิดใหม่

เครือข่ายสวัสดิการชุมชนในจังหวัดสงขลา แม้จะมีเครือข่ายการจัดตั้งที่ดีตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน จนถึงระดับจังหวัด สมาชิกเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ปัญหาความยั่งยืนของเงินกองทุนยังเป็นประเด็นที่แกนนำเครือข่ายสวัสดิการชุมชนตำบล ยังมีความกังวล และยังไม่มีการพึ่งพาตนเองด้วยวิธีการเติมเงินเข้าสู่กองทุน เฉกเช่นที่ ตำบลหนองสาหร่าย ตำบลนิคมพัฒนา หรือที่จังหวัดตราด

การบันทึกข้อมูลต่างๆ ขององค์กรการเงินชุมชนยังใช้การบันทึกด้วยสมุดบันทึกเป็นหลัก ความผิดพลาดอันเกิดจากคนมีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก ส่วนช่องทางในการเรียนรู้พบว่า มีหลากหลาย แต่จะใช้การเรียนรู้จากความรู้ที่มีในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นหลัก การเรียนรู้ผ่านเครือข่ายในพื้นที่มีประโยชน์และมีประสิทธิภาพ แต่เครือข่ายการเรียนรู้ระดับนี้มีน้อย

องค์กรการเงินชุมชนในพื้นที่ศึกษา ที่มีกิจกรรมการพัฒนาแบบองค์รวมมีค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเล็กหรือใหญ่ (ที่วัดจากปริมาณเงินฝากหรือเงินหมุนเวียน) จะให้ความสำคัญกับมิติเศรษฐกิจ หรือความอยู่รอดทางการเงินของกลุ่มเป็นสำคัญ มีเงื่อนไข 7 ประการ ที่มีส่วนสำคัญให้เกิดแนวคิด และการดำเนินการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมขององค์กรการเงินชุมชน โดยเป็นปัจจัยภายนอก 2 ประการ คือ (1) การสนับสนุน/ได้รับความร่วมมือจากองค์กร/หน่วยงานภายนอก (2) การให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเป็นปัจจัยภายในองค์กรการเงินชุมชนเอง 5 ประการ คือ (3) วิสัยทัศน์ และการเอาใจจริงเอาใจของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (4) ความเป็นประชาธิปไตยและการเปิดกว้างของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน (5) ความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของกรรมการองค์กรการเงินชุมชน (6) ฐานะทางการเงินขององค์กรการเงินชุมชน (7) การให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ของผู้นำองค์กรการเงินชุมชน และการมีช่องทางการเรียนรู้

องค์กรการเงินชุมชนจึงต้องปรับวิธีคิดวิธีทำงานเพื่อเพิ่มความเข้มแข็ง และการพึ่งพาตัวเองได้ โดยเริ่มจากการสังเกตปัญหาจากภายในองค์กรก่อน จากนั้นจึงนำความรู้จากช่องทางต่างๆ มาช่วยแก้ปัญหา ในขณะที่ อบต. และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็ต้องปรับวิธีคิดและวิธีทำงานที่เริ่มจากศักยภาพที่เป็นจริงในพื้นที่ และความต้องการที่แท้จริงขององค์กรการเงินชุมชน